

A327

UNIVERSITEIT GENT
GEOLOGISCH MUSEUM
Krijgslaan, 281 S.8
9000-Gent

A.F.RENARD

64696

POOLPOSTTENTOONSTELLING

en

**HERDENKINGSTENTOONSTELLING
A.F.RENARD**

ingericht door

GEOLOGISCH MUSEUM
Universiteit Gent

en

vzw GENTSE FILATELISTENBOND

met medewerking van

Renard Centre of Marine Geology
Natuurwetenschappelijk Tijdschrift

Gent, 6-8 november 1992

A.F.RENARD

Professor Renard is één van de bekendste en tevens roemruchtigste professoren van de Gentse Universiteit tijdens de vorige eeuw. Zijn faam dankt hij niet alleen aan zijn mineralogisch en geologisch onderzoek, zijn betrokkenheid bij het oceanografisch onderzoek van het korvet "Challenger", zijn wijze van doceren en leiden van geologische excursies, zijn persoonlijkheid maar ook aan zijn levenswandel, zijn godsdienstige, mystieke en filosofische opvattingen, zijn overstap van de jezuïetenorde naar de vrijmetselarij en aan zijn laat huwelijk met een jong meisje. Bovendien deed de benoeming van deze jezuïet aan een staatsuniversiteit heel wat stof opwaaien in politieke kringen. Toen het onderzoek van de zeebodem zich stilaan ontwikkelde in het Geologisch Instituut van de UGent, werd de naam van deze markante figuur verbonden aan de betrokken onderzoekscel en werd in 1984 het Renard Centre of Marine Geology opgericht. In het kader van 175 jaar Universiteit Gent vonden wij het billijk deze "Gentse" geoloog te herdenken n.a.v. de 150ste verjaring van zijn geboorte.

Alphonse François Renard werd uit Waalse ouders te Ronse geboren op 28 september 1842. Zijn vader was een ontwikkelde schrijver die veel in Frankrijk had gewerkt waar hij in contact kwam met een open geest en met de ideeën van vrijheid en gelijkheid. Zijn moeder daarentegen was zeer gehecht aan godsvrucht en traditie. Beide invloeden vinden we bij de zoon terug en liggen waarschijnlijk aan de basis van zijn niet aflatende tweestrijd tussen enerzijds rede en verstand en anderzijds emotie en geloof. Door het feit dat zijn moeder hem opvoedde, werd hij in een zeer godsdienstige sfeer opgevoed. Bovendien liep hij tot 12 jaar school bij de Broeders van de H. Johannes de Deo. Zijn vader vond het dan welletjes, wilde dat hij een ambacht leerde en stuurde hem naar een weverij. Daar bleef hij slechts tot zijn 15 jaar want een priester - vriend van de familie - vond dat hij te slim was om in een fabriek te werken en zorgde ervoor dat hij aangenomen werd als leerling aan het bisschoppelijk college van Ronse. Van 1860 tot 1866 deed hij humaniorastudies aan het Jezuïetencollege van Turnhout. De jezuïeten bewerkten zijn religieus sentiment zodanig dat hij in 1863 tot hun orde in Drongen toetrad en in 1865 legde hij zijn eerste geloften af.

Bij de jezuïeten ontwikkelde hij een ander deel van zijn aangeboren talent: het onderwijs. Hij was een kei in het analyseren en helder uitleggen van een onderwerp; hij kon handig ondervragen en indringend vertellen. De orde belastte hem dan ook zeer vlug met pedagogische opdrachten: hij onderwees wiskunde aan verschillende colleges maar zette tevens zijn eigen taal-, geschiedenis- en filosofiestudies verder. Van 1866 tot 1870 en in het schooljaar 1871-72 was hij toezichter en leraar Engels en Duits aan de jezuïetencolleges van Namen en Doornik.

In 1871 werd hij naar de abdij van Maria Laach (Eifel) gestuurd om er zich te vervolmaken in de theologie en de filosofie voor de verkondiging van de jezuïetenleer. Dat mislukte echter doordat - zoals hij later verklaarde -: "La philosophie des Jésuites ne se composait que de phrases sans idées: on remplissait notre esprit de vains jeux de mots". Gefascineerd door het Eifelgebergte (Renard had nooit anders gezien dan "le plat pays") begon hij zich vragen te stellen over de wonderen der natuur. Op zijn eentje, zonder leermeester noch leerboek, begon hij aan de studie van gesteenten en fossielen op het terrein. In 1872-73 ging hij zich vervolmaken in Wenen. Toen de jezuïeten in 1872 uit Duitsland werden verdreven door de decreten van Bismarck, kwam Renard noodgedwongen terug naar België, naar Leuven, waar hij in 1873-74 zijn filosofische studies en zijn geologisch en mineralogisch onderzoek verderzette. Hij werd dan van 1874 tot 1883 belast met de cursus scheikunde, mineralogie en geologie aan het Jezuïetencollege te Leuven. In zijn onderzoek werkte hij dikwijls samen met Ch. de la Vallée-Poussin.

Samen met drie andere jezuïeten werd hij aangeduid om in Quito (Ecuador) de katholieke universiteit in te richten. Iets voor zijn vertrek vernam hij echter dat de Koninklijke Academie van België de volgende prijsvraag stelde: "Caractères minéralogiques et stratigraphiques des roches dites plutoniennes de Belgique et de l'Ardenne française". Door zijn studies in de Eifel boeide hem dat meer dan naar Amerika te vertrekken en hij vroeg aan Ch. de la Vallée-Poussin om samen een studie bij de academie in te dienen. Hun werk werd in 1874 bekroond en in 1876 gepubliceerd. Beide auteurs hebben er evenveel verdienste aan maar Renard voerde ermee als eerste in België een nieuwe onderzoekstechniek in die slechts in Duitsland door enkelen werd beoefend, n.l. het microscopisch onderzoek van mineralen. Ook daarvoor had hij geen leermeester en buiten zijn microscoop had hij het materiaal voor slijpen en polijsten zelf gemaakt.

Intussen had "abbé" en autodidact-geoloog Renard een zekere bekendheid verworven die openbloeide tot internationale vermaardheid n.a.v. de expeditie van de "Challenger". In 1872 rustte de Engelse admiraliteit het korvet "Challenger" uit voor een wereldvaart die meer dan drie jaar duurde. Alle grote oceanen - behalve de Arctische en de Indische - werden bevaren. Er werden stalen genomen van het water, de zeebodemaftzettingen en de organismen. Het verzamelde materiaal werd onder geleerden van verschillende nationaliteiten verdeeld voor onderzoek. Sir Wyville Thomson, professor aan de universiteit van Edinburg en hoofd van de burgerlijke wetenschappelijke staf van de expeditie, verzocht Renard om medewerking voor de mineralogische studie van de oceaaneifanden. De rapporten van de expeditie werden in 1882 gepubliceerd onder de titel *Narrative of the cruise of H.M. s. "Challenger"*. Samen met de Schotse oceanograaf John Murray bestudeerde Renard de oorsprong en de verspreiding van de diepzee-afzettingen, wat resulteerde in een *Report on deep sea deposits, based on the specimens collected during the voyage of the "Challenger"* (Londen, 1891). De bijhorende kaart werd gepubliceerd in 1894. Een exemplaar hangt in het Geologisch Museum UGent. Het is de eerste kaart

---

die de geologie van de zeebodem weergeeft.

In 1877 werd Renard benoemd tot conservator van het toenmalige Natuurhistorisch Museum van België te Brussel (thans Kon.Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen) waar hij de mineralogische collecties herklasseerde. In hetzelfde jaar werd hij priester gewijd.

Renard begint zich echter vragen te stellen. Toen hij in 1871 in Maria Laach met de prachtige natuur van de Eifel in contact kwam, kon hij zijn wetenschappelijke waarheden nog als 't ware met een muur scheiden van de religieuze dogma's. Met de verdieping in het wetenschappelijk onderzoek in de jaren '70 komen ook de twijfels "jusqu'à l'heure où la science l'arracha, de sa voix sévère, aux rêves mystiques", zal zijn vrouw later schrijven. Hij had nochtans van 1876 tot 1878 nog cursussen over moraaltheologie en dogmatische theologie gevolgd. In 1880 reist hij zonder toelating van zijn rector naar de generaal van de jezuïeten in Florence. Hij vraagt en krijgt (niet zonder moeilijkheden) in 1883 ontslag uit de orde en gaat verder als seculiere priester door de wereld. Samen met zijn moeder gaat hij een huis betrekken in de Brugmannlaan in Ukkel. Zijn vertrek uit de orde wordt hem niet in dank afgenomen. Wanneer men hem in 1887 de leerstoel mineralogie aan het Thomistisch Instituut van de Leuvense Universiteit aanbiedt, zorgen de jezuïeten ervoor dat hij er naast grijpt.

Zijn benoeming in 1888 aan de Gentse Universiteit zorgt voor beroering. Jezuïeten en liberalen zijn tegen. De eersten kunnen hem niet vergeven dat hij de orde de rug toekeerde en stellen alles in het werk om zijn benoeming te beletten. Ze willen zijn wetenschappelijke carrière breken en zo een voorbeeld stellen en een waarschuwing geven aan diegenen die hem zouden willen navolgen. De tweeden, die niet op de hoogte waren van de manoeuvres van de jezuïeten, vreesden dat de kerk de hand zou leggen op het hoger staatsonderwijs. De pers dreef de tegenstellingen nog meer op de spits en men vreesde woelige manifestaties bij het eerste college dat Renard zou geven. Dank zij de steun van talrijke eminente buitenlandse geologen werd hij dan toch tot professor aan de Gentse universiteit benoemd. Door zijn wetenschappelijke en pedagogische autoriteit kon hij de gemoederen vlug bedaren en de studenten voor zich winnen. Hij richtte het mineralogisch laboratorium op en organiseerde geologische excursies.

Aan de faculteit van de wetenschappen doceerde Renard kristallografie, mineralogie, geologie en stratigrafische paleontologie. Achteraf (geleidelijk vanaf 1890-1892) doceerde hij dezelfde cursussen aan de Ecole Spéciale du Génie Civil en ook nog fysische aardrijkskunde aan de faculteit van de wetenschappen. Op zijn verzoek werd hij in 1898 ontlast van de cursus kristallografie in de kandidatuur wis- en natuurkunde en van de cursus mineralogie voor de kandidaat burgerlijke bouwkundig ingenieurs. Deze cursussen werden toevertrouwd aan Stöber.

Wegens zijn benoeming aan de Gentse universiteit bood hij zijn ontslag als

---

conservator van het Natuurhistorisch Museum aan. Hij mocht de titel van ere-conservator voeren en ging in Wetteren wonen.

In 1897 vestigde hij de aandacht op de slechte organisatie van het geografie-onderwijs aan de Belgische universiteiten. De leraars geografie aan de athenea en de colleges waren doctor in de filosofie die slechts een vijftigtal uren geografie-opleiding genoten hadden. Hun natuurwetenschappelijke bagage was praktisch nihil en hij wilde het onderwijs in de geografie loskoppelen van dat van de geschiedenis. Naar het voorbeeld van het Geografisch Instituut van de Universiteit van Wenen en van talrijke Duitse universiteiten die hij bezocht had, wilde hij van de aardrijkskunde een natuurwetenschappelijk vak maken. Hij ijverde voor de oprichting van het doctoraat in de geografische wetenschappen.

De dood van zijn moeder in 1898 was een soort geestelijke bevrijding voor Renard. Na zijn vertrek uit de jezuïetenorde ging hij meer en meer twifelen aan het christelijk geloof maar hij bleef seculiere priester om zijn diepgelovige moeder niet te kwetsen. Dat hij niet onmiddellijk na de dood van zijn moeder de kerk vaarwel zegde, heeft te maken met zijn gezondheid. Hij onderging twee operatieve ingrepen voor kanker aan de tong en de vrees voor de dood hield hem vast aan de kerk. De excommunicatie in 1899 van St. George Mivart, gewezen biologie-professor aan het Thomistisch College van de Leuvense Universiteit, deed voor Renard echter de deur dicht en hij zegde zijn geloof vaarwel.

Eén jaar nadat hij zich met zijn moeder in de Brugmannlaan in Ukkel vestigde (1881) maakte hij kennis met zijn buurmeisje, de zestienjarige Henriette Van Gobbelschroy die later zijn vrouw zou worden. Zij keek met bewondering op naar de geleerde abbé die gedurende zes jaar bij haar vader aan huis kwam. Achteraf is gebleken dat beiden gedurende 10 jaar vanaf die eerste ontmoeting in 1882 heimelijk op elkaar verliefd waren zonder dat ze het van elkaar wisten. Renard kwam zowat één keer per maand vanuit Wetteren naar Ukkel bij zijn moeder en bij de familie Van Gobbelschroy waarmee hij ook een drukke briefwisseling onderhield. Buiten zijn worsteling met geloof en ongeloof kreeg priester Renard dan nog af te rekenen met sentimentele problemen. Het is 1892, we laten Henriette Van Gobbelschroy zelf getuigen: "Alors commença pour le Professeur et son amie cette intimité des âmes qui leur fit goûter d'inexprimables joies: ils s'aimaient depuis dix ans, sans qu'un mot eût trahi cette mutuelle tendresse! Enfin, leurs cœurs au moins étaient libres." ... "Le savant commençait à cinquante ans la vie sentimentale qu'il devait vivre délicieusement jusqu'à la mort. Et la jeune fille, dans un ravissement qui était de la lumière, voua son printemps à alléger pour Alphonse Renard la supplicante chaîne." Henriette was toen 25 jaar.

Op 't einde van het jaar 1900 verlaat Renard de Société Scientifique de Bruxelles die voorhield dat onenigheid tussen het geloof en de rede niet mogelijk is. Hij was er 25 jaar lang een gewaardeerd lid van geweest. Begin 1901 treedt hij uit

---

de katholieke kerk en op 21 maart 1901 treedt hij in Londen burgerlijk in het huwelijk met Henriette Van Gobbelschroy.

In 1902 wordt hij opgenomen in de loge Les Amis Philantropes. Zijn geestesgesteldheid in die periode wordt weergegeven in de inleiding die hij schreef bij de vertaling van het eerste deel van Darwins *Observations géologiques sur les îles volcaniques explorées par l'expédition du Beagle*.

Daar hij reeds enkele jaren sukkelde met zijn gezondheid gaf hij op 16 februari 1903 zijn laatste les. De zeven voorafgaande maanden had hij helse pijn geleden maar toch kwam hij nog naar Gent voor zijn studenten en zijn laboratorium. Op 28 februari van hetzelfde jaar kwam hij voor de laatste maal buiten. Hij overleed te Elsene op 9 juli 1903 aan de gevolgen van darmkanker. Zijn laatste levensweken en -dagen en zijn dood waren voor een bepaalde pers aanleiding om Renard weer eens door de modder te halen. Men kon het hem blijkbaar niet vergeven dat hij zijn geloof overboord had gegooid. Talrijke geestelijken en katholieke leken trachten aan zijn sterfbed te geraken om hem in extremis te bekeren; zijn vrouw werd zelfs aangezocht mee te werken om Renard zijn bekering te laten ondertekenen op het ogenblik dat hij zich van niets meer bewust zou zijn. Men verspreidde geruchten over vrijmetselaars die het huis van Renard bewaakten enz. Deze had echter alles al geregeld en aan zijn vriend Jules Bosmans zijn filosofisch testament gedicteerd. J. Bosmans leidde trouwens op 12 juli ook de rouwplechtigheid waarop talrijke professoren van Gent, Brussel en Luik aanwezig waren. De liberale studenten van Gent en Brussel waren massaal met hun vlaggen aanwezig. In de *Petit Bleu* van 10 juli 1903 beschrijft M. Harry het laatste gesprek met Renard onder de titel *La Mort de Socrate*, waarin Renard zijn laatste filosofische opvattingen uitlegt.

Renard werd begraven op het kerkhof van Elsene. Op zijn graf staat zijn buste gemaakt door beeldhouwer De Tombay en het opschrift *Veritas liberavit eum!*

Renard was van 1882 tot 1898 corresponderend lid en vanaf 1898 effectief lid van de Koninklijke Academie van België. Hij was lid van talrijke Belgische en buitenlandse wetenschappelijke verenigingen o.a. Société géologique de Belgique, Académie Pontificale des Nuovi Lincei, Geological Society of London, Philosophical Society of Philadelphia. Hij was doctor honoris causa van de universiteiten van Edinburg, Bologna en Dublin. In België was hij lid van de Commissie van de Geologische Kaart waaraan hij daadwerkelijk heeft meegewerkt (22 kaartbladen). Hij was lid van de raad van beheer van de Koninklijke Bibliotheek en van het Natuurhistorisch Museum. Hij was ridder (1890) en officier (1892) in de Leopoldsorde en de Geological Society of London reikte hem in 1883 de Bigsby-medaille uit.

Naar aanleiding van de oprichting van zijn standbeeld te Elsene in 1906 vierden de polemieken weer hoogtij. Het werd bekostigd door één internationale inschrijving. Ook nog te Elsene wordt een straat, de Alphonse Renardstraat,

---

naar hem genoemd. In de Louisiade-archipel bevinden zich de Renard-eilanden en op Antarctica is er een Cap Renard.

In het Geologisch Museum bewaren we een schilderij van G.Vanaise en een tekening van Wilhelm Rohr met vriendschapsbetuiging aan J.Boulvin, professor toegepaste mechanica aan de Gentse universiteit. Naar aanleiding van de benoeming van Renard in de Leopoldsorde in 1890 boden zijn studenten hem zijn portret aan, een houtskooltekening van E.Broerman.

Renard was lid van de Commissie van de Belgica die door koning Leopold II op 4 december 1899 werd opgericht. Deze commissie werd belast met het onderzoek van problemen i.v.m. de publikatie van de verhandelingen die zouden voortvloeien uit het onderzoek van het wetenschappelijk materiaal dat door de eerste Belgische Antarctische expeditie o.l.v. Adrien de Gerlache zou meegebracht worden. Drie weken voor zijn dood ontving Renard nog het bezoek van kommandant Adrien de Gerlache. Hij was zich wel bewust van het belang van de expeditie want "grâce à tant d'efforts parallèles ou concertés, les pôles n'auraient plus de secrets ..." Zesenvijftig jaar later zal een medewerker van de Universiteit Gent de kans krijgen deel te nemen aan de derde Belgische Zuidpoolexpeditie. Werkleider Dr.W.De Breuck maakte van 1959 tot 1961 een 18 maanden durende campagne mee en was sindsdien herhaalde malen aan de Zuidpool, o.a. met Amerikaanse expedities. Hij bereidde ook de tweede Belgisch-Nederlandse Zuidpoolexpeditie voor. Na hem hebben verschillende medewerkers niet alleen van het Geologisch Instituut maar ook van andere laboratoria van de UGent onderzoek verricht op Antarctica en zelfs in de arctische gebieden. Zoals de gewone toerist ontsnapt de poolonderzoeker ook niet aan de verleiding om een kaartje en een briefje te versturen. Speciale poolpostafstempelingen, postzegels, filatelistische blaadjes enz. zijn door de verzamelaars dan ook gegeerd. Een poolposttentoonstelling leek ons via de poolonderzoekers van het Geologisch Instituut en de betrokkenheid van Renard bij de eerste Belgische Zuidpoolexpeditie goed te combineren met de herdenking van de 150ste verjaring van zijn geboorte, het geheel in het feestelijk kader van 175 jaar Universiteit Gent.

Dr.L.Walschot
conservator
Geologisch Museum
Universiteit Gent

VLIZ (vzw)
VLAAMS INSTITUUT VOOR DE ZEE
FLANDERS MARINE INSTITUTE
Oostende - Belgium

